

AGNIESZKA KISZTELIŃSKA-WĘGRZYŃSKA

Łódź

ORCID: 0000-0003-3682-4442

Bruno Kreisky – nowoczesny patriota

Powojenna historia Austrii bezspornie związana była z charyzmatycznym politykiem o socjalistycznych poglądach – Bruno Kreiskym. Jako wieloletni minister spraw zagranicznych i kanclerz w widoczny sposób wpłynął na proces budowania pozycji II Republiki w przestrzeni międzynarodowej i tożsamości narodowej państwa. Analizując materiały biograficzne: wspomnienia, wywiady, przemówienia i relacje prasowe, warto zastanowić się nad wątkiem patriotyzmu, jaki reprezentował. Przyjęta w artykule metoda biograficzna i tym samym metody badań jakościowych mają na celu ujęcie osobistego podejścia Kreisky'ego do problemu przyszłości i rozwoju państwa austriackiego (Metodologia: 78-96). Przytoczone oceny biografów mają jedynie zadanie uzupełniające w odniesieniu do niezwykle obszernych materiałów autorstwa samego przywódcy. Wielu biografów wypowiedziało się na temat uczestnictwa Kreisky'ego w określaniu zasad życia społecznego państwa austriackiego. W trakcie analizy materiałów źródłowych dwie kategorie badawcze były szczególnie istotne. Pierwsza dotyczy definiowania przez Kreisky'ego patriotyzmu, dobrostanu współobywateli i współodpowiedzialności za losy państwa, a druga wpływu globalizacji na postawy patriotyczne. Pytania badawcze koncentrują się wokół tego, jak Kreisky określał działania sprzyjające rozwojowi kraju i jakie zadania stawiał przed ówczesnymi liderami dążącymi do rozwoju Austrii. Analizowane materiały odnoszą się do okresu przed objęciem urzędu kanclerza, czyli do początków kariery politycznej i kształtowania poglądów na temat przyszłości Austrii.

Bruno Kreisky był jedną z najważniejszych postaci w życiu politycznym dwudziestowiecznej Austrii. Nic więc dziwnego, że liczba prac charakteryzujących jego działalność jest imponująca i rośnie z każdym rokiem. Pierwsze biografie ukazały się wraz z początkiem sprawowania przez Kreisky'ego urzędu kanclerskiego. Publikacje te powstawały przy czynnym udziale polityka. W 1972 r. Victor Reimann – dziennikarz tabloida *Kronen Zeitung* wydał

pierwszą przekrojową biografię: *Bruno Kreisky: Das Porträt eines Statsmannes* (Reimann 1972). Dwa lata później Paul Lendvai i Karl Heinz Ritschel wydali książkę o tym samym tytule (Lendvai, Ritschel 1974). Do lat 90. pojawiło się wiele prac opublikowanych przez bliskich współpracowników Kreisky'ego, dziennikarzy, rzadziej historyków: Ericha Bielke, Petera Jankowitscha, Hansa Thalberga, Wolfganga Petrischa, Herberta Pierre Sechera, Hanza Fischera (Bielka, Jankowitsch, Thalberg 1983), (Klein-Löw 1983), (Petrisch 2011), (Secher 1993), (Fischer 1999). Nowe spojrzenia na dyplomację kanclerza ukazały się po jego śmierci w latach 90. Peter Malina zwracał uwagę na wątek imigrancki kariery polityka, natomiast językoznawca Jacqueline Vansant komentowała wpływ nazizmu na filozofię polityki przyszłego kanclerza (Malina 1994), (Vansant 1994).

Najnowsze badania dotyczące Bruno Kreisky'ego koncentrują się głównie wokół jego dokonań w sferze spraw międzynarodowych. Jak słusznie zauważył jeden z izraelskich badaczy, w większości publikacji dotyczących spraw międzynarodowych i powojennej Austrii, Kreisky jest przedstawiany jako najbardziej wpływowa osoba (Aschheim 2015). Jedną z podstawowych prac, jaka powstała po zakończeniu kariery politycznej, jest trzypięciotomowa autobiografia kanclerza, skomasowana w tomie angielskojęzycznym do jednego woluminu (Kreisky 2000). Stanowi ona punkt odniesienia dla osób zajmujących się współczesną polityką zagraniczną Austrii. Decydujące w tej pracy jest określenie, w jakich warunkach i pod wpływem jakich osób kształtowały się poglądy polityczne i filozofia polityki przyszłego męża stanu (Bruno Kreisky 1998). Przedmowę do części angielskojęzycznej przygotował wybitny austriacki historyk zajmujący się dziejami najnowszymi – Olivier Rathkolb (Kreisky 2000). Kolejną współczesną biografią jest praca Wolfganga Petrischa: *Bruno Kreisky: Die Biografie* (Petrisch 2011). Petrisch był wieloletnim asystentem kanclerza i dzięki tej książce dowiadujemy się o detalach związanych z podejmowaniem decyzji politycznych. Najważniejszym wydawnictwem ujmującym całokształt działalności polityki Kreisky'ego jest praca Elisabeth Rörchlich, *Kreiskys Aussenpolitik. Zwischen österreichischer Identität und internationalen Programm*, wydana w Wiedniu w 2009 r. (Rörchlich 2009). Jest to współcześnie praca najszerzej ujmująca całokształt polityki zagranicznej prowadzonej przez kanclerza. Pokazuje ogrom podejmowanych prac i motywacje, jakie kierowały Kreiskym na przestrzeni kilkunastu lat sprawowania urzędu.

Najwięcej materiałów ukazało się w Austrii w setną rocznicę urodzin kanclerza w 2011 r. Sylwetkę tego przywódcy przybliżył cykl wystaw, seminariów i publikacji. Największe zasługi miało w tych działaniach wiedeńskie Archi-

wum Bruno Kreisky'ego. Poza udostępnianiem materiałów dotyczących dyplomacji kanclerza, pracownicy archiwum realizowali liczne projekty badawcze (*Forschung* 2011).

Wczesne lata i kształtowanie poglądów politycznych

Bruno Kreisky urodził się w Wiedniu 22 stycznia 1911 r. w zamożnej, mieszczańskiej rodzinie żydowskiej. Był młodszym synem Maxa i Ireny, pochodzącej z zamożnej rodziny Felix. Max zaś był bogatym przemysłowcem z Moraw i dyrektorem *Österreichischen Wollindustrie AG i Textil AG* (Aschheim 2015: 4). Starszy o dwa lata brat Paul rozwijał się wolniej i wymagał dodatkowej opieki. Ze względu na dzieci rodzina przeniosła się do Wiednia. Wpływ domu rodzinnego na postawy i poglądy młodego polityka był dominujący. Żyjąc w dostatku miał możliwość niesienia pomocy innym i chętnie to robił. Rodzice zgadzali się, by jako dziecko zapraszał swoich uboższych kolegów na obiady. Wspominał, że trudne dla niego było to, że nie mógł zaprosić wszystkich, którzy tego potrzebowali. Rodzina zarówno ze strony matki, jak i ojca mieszkała w Czechach. Rodzice Kreisky'ego płynnie mówili po czesku, a we wspomnieniach napisał on, że język czeski był dla niego równie ważny, jak niemiecki. Dziadek Kreisky'ego mieszkał w Budziejowicach i był nauczycielem w szkole średniej (Kreisky 1986: 24). Wśród krewnych kanclerza byli zarówno lekarze, prawnicy, dygnitarze państwowi działających w okresie cesarstwa, jak również przemysłowcy (Kreisky 1988 a: 213). Rodzina Kreisky zaliczana do wielkomieszczańskiej, nie prowadziła typowego salonu i nie angażowała się w relacje towarzyskie, jak było to w okresie cesarstwa praktykowane. Późniejszy przywódca wielokrotnie podkreślał w swoich wypowiedziach, że Max i Irena byli ortodoksyjnymi Żydami lojalnymi wobec Habsburgów (Röhrlich 2009: 52). Kreisky oceniał swoich rodziców jako wiernych poddanych działających na rzecz dobra monarchii. Dla Bruna religia miała mniejsze znaczenie niż działalność polityczna. Rodzice nie kładli nacisku na wychowywanie go w tradycji judaistycznej, co zaowocowało oficjalnym porzuceniem wspólnoty w 1931 r. (Röhrlich 2009: 54). Kreisky uzasadniał to tym, że działając na rzecz tworzenia wspólnoty społecznej musiał zrezygnować ze współtworzenia wspólnoty religijnej.

W wieku 15 lat Kreisky bez zgody rodziców wstąpił do Związku Socjalistycznych Uczniów Szkół Średnich. Bezpośrednią przyczyną podjęcia działalności politycznej były protesty i demonstracje młodzieży sięgające 1924 r., kiedy to uczeń jednej z wiedeńskich szkół, prześladowany przez nauczyciela, popełnił samobójstwo. Zachęciło to innych, w tym Kreisky'ego do walki o zmianę sys-

temu edukacji (Röhrlich 2012: 150). Bruno był zdolnym uczniem i aktywnym działaczem społecznym. W 1929 r. rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Wiedeńskim, gdzie wstąpił do ugrupowania Rewolucyjna Młodzież Socjalistyczna. Działał w strukturach jej zarządu jako osoba odpowiedzialna za oświatę (Tycner 1990: 13). Z tego czasu pochodzą pierwsze kontakty międzynarodowe z działaczami socjalistycznymi z innych krajów, wymiana korespondencji i wspólna praca nad przyszłymi programami politycznymi. Wtedy również zrodziła się znajomość kanclerza z późniejszym polskim ministrem spraw zagranicznych Adamem Rapackim. Ojciec Rapackiego Marian, działacz ruchu spółdzielczego ze Lwowa, często odwiedzał wuja przyszłego kanclerza – Rudolfa Kreisky'ego w Pradze. Bruno Kreisky poznał Otto Bauera, który sugerował mu wybór studiów prawniczych, choć początkowo Kreisky rozważał studia medyczne. Bauer miał wówczas powiedzieć: „Partia potrzebuje prawników” (Röhrlich 2012: 147-163).

Wiedeń stanowił przykład metropolii, która gromadziła różne narody i sprzyjała powstawaniu ważnych prądów intelektualnych. Spoiwem była wspólna przeszłość monarchii habsburskiej. Austriacy Żydzi byli dumni ze swojej przeszłości i traktowali monarchię austro-węgierską jako swoją ojczyznę, choć mnożące się przykłady antysemityzmu nie oszczędzały żadnych, nawet wysoko postawionych rodzin (Kozeński 1970: 264). W tej polityce lojalności wobec austriackiej racji stanu dostrzegano pewną konsekwencję. Austriacy Żydzi byli zwolennikami domu Habsburgów, chyba, że byli radykałami i rewolucjonistami. Kreisky wybierając z tradycji monarchii habsburskiej to, co wzmacniało nową tożsamość narodową państwa, nie odciął się całkowicie od przeszłości. Można powiedzieć, że przyczynił się do likwidacji kompleksu habsburskiego, jaki ciążył na I Republice. Polski dziennikarz skomentował to następująco: „Kreisky wie dobrze, co jest winien tradycji narodowej. Przywrócił Austriakom ich tożsamość narodową. Dzisiaj młody człowiek w Wiedniu, czy Grazu zapytany kim jest, nie odpowie austriackim Niemcem, ale po prostu Austriakiem”. Podobnych ocen było wiele, podkreślano przy tym osobisty udział przyszłego kanclerza w ocenie historii I Republiki (Podkowiński 1981: 124).

Biografka Bruno Kreisky'ego – Elisabeth Röhrlich podkreśla w swej pracy okoliczności, w jakich kształtowały się poglądy polityczne przyszłego socjalisty. Zdaniem Röhrlich pochodzenie Kreisky'ego miało olbrzymi wpływ na poszukiwanie w programach politycznych kształtowanych w międzywojennej Austrii intelektualnego uzasadnienia. Rozważał wówczas możliwość współpracy politycznej i gospodarczej z podobnymi ugrupowaniami z państw ościennych, co będzie się starał realizować w późniejszych latach. Jednocześnie analizo-

wał konsekwencje ekonomiczne, które wielki kryzys gospodarczy przyniósł Austriakom, a także kwestie czy i w jaki sposób można było niwelować jego skutki społeczne (Röhrlich 2009: 58). Powoływano różnego rodzaju służby niosące pomoc młodym bezrobotnym i głodującym ludziom (Kreisky 1986: 178). W obliczu zapaści gospodarczej państwa problemy partyjne schodziły na dalszy plan.

Od czasu, gdy rząd kanclerza Engelberta Dollfussa zdelegalizował w 1934 r. SPÖ (*Sozialistische Partei Österreichs* – Socjalistyczna Partia Austrii), Kreisky działał na rzecz socjalistów potajemnie (Röhrlich 2012: 149). Podczas takich spotkań wymieniano poglądy i *de facto* wyłoniono dwie wyraźne grupy polityczne (Petritsch 2011: 15-31). Jedna traktowana jako elita, do której należał Kreisky, działała na rzecz przetrwania partii, druga skrajna zasilila szeregi komunistów, również działających w podziemiu. W 1935 r. Kreisky został aresztowany, a rok później skazany w głośnym procesie socjalistów. W trakcie procesu wygłosił słynną „mowę obrony”. Zarówno treść tej mowy, jak również przebieg procesu był dobrze znany ze względu na zainteresowanie tym wydarzeniem prasy zagranicznej. Kreisky odwoływał się do praw człowieka i konieczności walki o wolność prasy. Został skazany za zdradę stanu na 16 miesięcy, a łączna kara, którą odbył to 22 miesiące więzienia (Röhrlich 2012, 151). Rodzice wspierali Bruna podczas pobytu w więzieniu. Mógł utrzymywać z nimi korespondencję i czasami ich widywać. W trakcie pobytu w więzieniu był szykanowany ze względu na swoje żydowskie pochodzenie (Kisztelińska-Węgrzyńska 2018: 97).

Po odbyciu kary Kreisky podjął pracę w jednej z fabryk i działał na rzecz reaktywacji partii socjalistycznej (Röhrlich 2009: 65). Studia mógł kontynuować dopiero po ponownych egzaminach jesienią 1937 r. Gdy III Rzesza dokonała *Anschlusu* Austrii, rozpoczął pracę nad doktoratem (Kreisky 1988 b: 9). W marcu 1938 r., podobnie jak tysiące innych działaczy opozycyjnych, został ponownie aresztowany przez *Gestapo* i osadzony w Dachau. Po pięciu miesiącach wyszedł na wolność i zdecydował się na emigrację (Bruno Kreisky 1998: 200-215). Początkowo zamierzał wyjechać do Boliwii, jednakże kontakty z kolegami partyjnymi w Danii zdecydowały o wyjeździe Kreisky'ego do Szwecji. O tym okresie przyszły kanclerz pisał bardzo często jako o czasie politycznego prześladowania. Choć po *Anschlussie* nasiliły się w Austrii nastroje antyżydowskie, wielokrotnie podkreślał, że nie czuł się uchodźcą religijnym, lecz politycznym. Uciekał przed systemem opresji, który pozbawił go wolności. Jako przedstawiciel pokolenia Austriaków dorastających w międzywojniu często powoływał się jako polityk na zdobyte wówczas wspólne, trudne doświadczenia (Röhrlich 2009: 66).

W sierpniu 1938 r. Kreisky opuścił Wiedeń i po krótkim pobycie w Danii wyjechał do Szwecji. Został tam przyjęty i uzyskał status uchodźcy w Sztokholmie (Der Junge 1986: 136-141). Początki emigracji były bardzo trudne. Nie otrzymywał pomocy, której się spodziewał. Z czasem znalazł zajęcie przynoszące dochody i satysfakcję. W Szwecji prowadził bardzo aktywne życie polityczne (Podkowiński 1981: 126), (Kreissler 1998: 149-168). Pisał reportaże dla socjalistycznego, brytyjskiego „Tribune”. Początkowo zajmował się relacjonowaniem wojny sowiecko-fińskiej w 1939/1940 r. Redagował ulotki i pisma niemieckojęzyczne, pomagał w organizowaniu ucieczek dezertersów z armii niemieckiej i żywo angażował się w życie ruchu socjaldemokratycznego na emigracji. W 1942 r. Kreisky sprowadził do Szwecji swoich rodziców. W tym samym roku ożenił się z Verą Fürth, córką zamożnego przemysłowca szwedzkiego, którego rodzina przybyła do Szwecji z Wurzelu. Z tego okresu datuje się m.in. znajomość z późniejszym kanclerzem RFN Willy Brandtem. W późniejszych latach zwracano uwagę na wspólne poglądy socjaldemokratycznych mężów stanu, podkreślając ich zażyłość i podobny stosunek do państw wschodnich (Vivekanandan 2016; Tycner 1990: 13).

Choć grupa austriackich uchodźców w Szwecji liczyła tylko 1000 osób, była bardzo aktywna i skuteczna w swych działaniach. Z lat 1939-1943 wywodziła się jej silna współpraca z socjalistami szwedzkimi – *International Group of Democratic Socialists*. Wsparcie, jakie wówczas uzyskano, zaowocowało powołaniem Klubu Austriackich Socjalistów (*Klub Österreichischer Sozialisten*) i wspólnego organu prasowego – *Österreichische Informationen*. Kreisky był osobiście zaangażowany w pomoc finansową dla przybywających do Szwecji rodaków. Ślub z Verą Fürth ułatwił współpracę z establishmentem szwedzkim, m.in. z Alois Reitbauerem – przewodniczącym Rady Miasta Sztokholm. W tym czasie poznał również i zaprzyjaźnił się z późniejszym dyrektorem Agencji Energii Atomowej (IAEA) – Sigvardem Eklundem i późniejszym premierem Szwecji Olofem Palme (Vivekanandan 2016).

Kręgi emigracyjne dały impuls do ważnej debaty na temat tożsamości narodowej Austrii i skutków narodowego socjalizmu. Można przyjąć, że podczas pobytu w Szwecji Kreisky wyrósł na lidera socjalistów. Komentarze i oceny polityczne, jakie wówczas publikował, kształtowały poglądy przebywających na emigracji Austriaków (Röhrlich 2012: 153). Utrzymywał wówczas, że ścisły podział na socjalistów i komunistów w polityce austriackiej był konieczny ze względu na ograniczenia, jakie dotyczyły partii komunistycznej (Kozeński 1970: 264). Był zdania i konsekwentnie później bronił tego stanowiska, iż partia komunistyczna była wielkim zagrożeniem dla życia politycznego Austrii, powtarzając i zgadzając się tym samym ze stanowiskiem socjalistycznego przywódcy

i późniejszego pierwszego kanclerza II Republiki – Karla Rennera. Odnosząc się do Deklaracji Moskiewskiej z 1943 r. przyznał, że uznanie *Anschlusu* za wydarzenie odbierające Austrii swobody polityczne było słuszne. Jednocześnie, jak inni socjaliści domagał się przywrócenia demokracji sprzed 1934 r. (Röhrlich 2009: 99). Systematycznie wspierał i promował kulturę i sztukę austriacką, zwracając uwagę na konieczność zaznaczenia wyraźnych różnic w odniesieniu do kultury niemieckiej. Było to z jednej strony pragmatyczne, z drugiej zaś konieczne. Dystansowanie się od dokonań niemieckich było podstawą rozwoju nowej tożsamości narodowej. Klub Austriackich Socjalistów przygotował plan pomocy gospodarczej dla Austrii. Zdaniem Kreisky'ego krytyka dotychczasowego porządku politycznego w ojczyźnie wzmacniała podstawy, na jakich miało powstać nowe państwo. Błędy i zaniedbania z okresu międzywojennego miały zostać gruntownie przedyskutowane i brane pod uwagę przez następne pokolenia. Emigranci mieli prawo do wypowiedzi na ten temat, ponieważ ich los był efektem zaniedbań politycznych w kraju (Röhrlich 2012: 154).

Kreisky wrócił do Wiednia po zakończeniu wojny jesienią 1945 r., lecz na krótko. Podróżował między Sztokholmem i Wiedniem wielokrotnie w ciągu pierwszego roku po wyzwoleniu. Pierwsze podróże wiązały się z tym, że rodzina przyszłego kanclerza nadal przebywała w Sztokholmie. Na stałe wrócił do kraju dopiero w 1950 r. W tym czasie Kreisky umocnił swoją pozycję w szeregach partii socjalistycznej, nawiązując kontakty z jej przedstawicielami w strefie amerykańskiej i francuskiej (Röhrlich 2009: 100-101). Wiosną 1946 r. organizował placówkę dyplomatyczną w Sztokholmie, początkowo w formie poselstwa. Był osobiście odpowiedzialny za prace nad nawiązaniem stosunków dyplomatycznych z kilkoma państwami skandynawskimi.

Tworzenie wspólnoty i działanie na rzecz rozwoju Austrii

Potrzeba tworzenia wspólnoty społecznej i narodowej w odradzającej się po wojnie, a nadal okupowanej Austrii była ważnym zadaniem dla wszystkich polityków. Bruno Kreisky zaczynał swą działalność polityczną jako lider socjalistów zgromadzonych na emigracji. Socjalizm był słowem wywołującym kłopot w powojennej Austrii. Z jednej strony związany był z dominującym ruchem socjalistycznym kształtowanym w Republice Weimarskiej, z drugiej zaś stosunek do niego wyznaczała granica ze Wschodem i okupacja sowiecka z lat 1945-1955. Socjalizm dotyczył palącego tematu wyboru obozu politycznego w nowej republice i braku silnych, wpływowych podstaw ruchu robotniczego w Austrii. Zdaniem Kreisky'ego kształtowanie poglądów socjalistycznych wy-

nikało z przekonania, iż socjalizm i realizm szły w parze (Kreisky 1988 b: 9). Realizm polityczny socjalistów austriackich wiązał się z programem niemieckich socjaldemokratów z Bad Godesberg z 1959 r., nie rezygnował z dziedzictwa marksizmu i zakładał pragmatyzm w relacjach państwo-społeczeństwo. Program polityczny forsowany przez Kreisky'ego przewidywał ciągłe reformy. Miały one gwarantować przychyłność wyborców i świadczyć o ciągłym rozwoju politycznym partii. Zaznaczano jednak, że środki rewolucyjne lub też radykalne, stosowane w przeszłości czy przez inne współczesne partie socjalistyczne, były wykluczone (Podkowiński 1981: 121-124).

Po powrocie do kraju Kreisky rozpoczął trudną współpracę z partią socjalistyczną działającą w Austrii. We wspomnieniach przyszły kanclerz oceniał ten okres jako bezowocny (Kreisky 1988 a: 50-69). Niechętnie odnoszono się do emigrantów o żydowskich korzeniach (Röhrlich 2009: 102-103), jednakże kontakty nawiązane podczas emigracji przez Kreisky'ego okazały się bardzo przydatne dla kanclerza Leopolda Figla, sprawującego władzę do 1953 r. Kreisky umożliwiał wymianę informacji i spotkania w gronie dziennikarzy, ułatwiał wymianę pomiędzy uczelniami wyższymi czy przygotowywał grunt do spotkań dwustronnych podczas wizyt, jak choćby jesienią 1950 r. (Röhrlich 2009: 102-105). Dzięki skutecznym działaniom został dostrzeżony przez ministra spraw zagranicznych Karla Grubera (sprawującego władzę w latach 1945-1953) i ministra spraw wewnętrznych Oskara Helmera – czołowego socjalistę w rządzie Leopolda Figla (Kreisky 1988 a: 50-69). Wsparcie, jakiego systematycznie udzielał Helmer młodemu koledze partyjnemu miało być pewnym gestem politycznym. Ton antysemitki i antyemigrancki, choć dominujący w dyskursie publicznym, nie był zgodny z polityką realizowaną przez Figla. Tymczasem gwałtowna kariera Kreisky'ego była torpedowana przez lidera socjalistów, byłego wicekanclerza Adolfa Schärfa, który celowo wysyłał młodego polityka do Szwecji, gdy Austria przygotowywała się do wyborów parlamentarnych. Negatywnie odnoszono się do prób przeniesienia pewnych wzorów politycznych i gospodarczych z państw skandynawskich, jakie proponował Kreisky (Röhrlich 2012: 153). Sugerowano, że rozwiązania te były dalekie od tradycji politycznej niemieckojęzycznego kręgu kulturowego (Röhrlich 2009: 108). Tymczasem powracający z emigracji Austriacy uczestnicząc w debatach na temat tożsamości narodowej w widoczny sposób zmieniali patrzenie na wspólną przeszłość i przyszłość (Kreisky 1972: 6-7). Kreisky był zdania, że należy się skupić na zmniejszeniu nierówności społecznych poprzez zwiększenie dostępu do edukacji, opieki zdrowotnej i ubezpieczeń społecznych.

W 1950 r. Bruno Kreisky objął etat doradcy do spraw polityki zagranicznej przy urzędzie prezydenckim. W latach 1951-1959 sprawował wiele funkcji do-

radczych dotyczących głównie polityki zagranicznej państwa, prac nad Traktatem państwowym i zawieranych umów handlowych (Kancelarz 1973: 1). Był to czas, w którym Kreisky błyskawicznie awansował z doradcy politycznego i urzędnika niższej klasy w aparacie biurokratycznym państwa na czołowego polityka opozycyjnego, któremu powierzono kluczowy resort – Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Na początku lat 50. Kreisky dał się poznać jako skuteczny polityk, czym zyskał poparcie socjalistycznego prezydenta Theodora Körnera. W 1951 r. awansował na stanowisko doradcy politycznego i wicedyrektora gabinetu w Kancelarii Prezydenckiej. Przyszły minister nie był jeszcze wówczas osobą znaną. Częściej postrzegano go jako uczestnika spotkań międzynarodowych, podczas których ważyły się losy powojennej Austrii (Archiwum 1960: 1). Okres współpracy z prezydentem Körnerem Kreisky ocenił jako bardzo owocny (Kreisky 1957: 3). Doświadczenia płynące z tej aktywności miały wpłynąć na późniejsze plany polityczne (Röhrlich 2009: 115). W 1953 r. Kreisky został sekretarzem stanu do spraw zagranicznych w Urzędzie Kanclerskim, w tym charakterze uczestniczył w obradach moskiewskich w 1955 r. Było to pierwsze i niezwykle odpowiedzialne zadanie dyplomatyczne, jakie otrzymał. Dwustronne rozmowy zaproponowane przez stronę sowiecką w trosce o przyspieszenie prac nad wersją finalną Traktatu państwowego trwały od 1954 r. Jako zastępca ministra Leopolda Figla Kreisky przedstawił stanowisko austriackie 15 kwietnia 1955 r. (Fischer 1993: 225). Ostateczny kształt Traktatu został zaaprobowany przez wszystkie strony i uroczystie podpisany 15 maja 1955 r. (Kisztełińska-Węgrzyńska 2018: 84-103).

Zdaniem Kreisky'ego stanowisko państw zachodnich w kwestii przyszłości Austrii było niezwykle ważne ze względu na postanowienia Konferencji Moskiewskiej z 1943 r. i możliwość anulowania zapisu o uznaniu Austrii za pierwszą ofiarę Hitlera. Kreisky uważał, że gdyby doszło do takiej zamiany interpretacji wydarzeń związanych z *Anschlusssem*, miałyby to katastrofalny wpływ na młodą republikę (Röhrlich 2009: 126). Austria skorzystała z opóźnienia w zawarciu traktatu państwowego (Kozieński 1991: 89-100). Majątek polniemiecki, jaki pozostał na terytorium tego państwa wzmocnił widocznie potencjał gospodarczy, natomiast zakaz integracji gospodarczej z Niemcami otworzył nowe możliwości i perspektywy współpracy z państwami neutralnymi czy wschodnimi (Kreisky 1982: 116-117). Wszystkie przedstawione na konferencjach międzynarodowych projekty traktatu musiały odnieść się do kwestii gospodarczych i odszkodowań z tytułu poniesionych strat wojennych. Powracał wówczas wielokrotnie wątek udziału Austrii w przebiegu II wojny i poniesionej winy.

Austriacy konsekwentnie wzmacniali wizerunek pierwszej ofiary Hitlera, ograniczając debatę na ten temat. Wybrane państwa, nie tylko najbardziej zainteresowana Austria, korzystały w okresie powojennym z możliwości swobodnej interpretacji zapisów zarówno Konferencji Moskiewskiej z 1943 r., jak i układów poczdamskich, pozostawiając temat rozliczenia z wojenną przeszłością następnym pokoleniom (Franczak 2013). W okresie prac nad Traktatem państwowym pojawiły się dwie bardzo ważne koncepcje polityczne obecne w działalności Kreisky'ego w kolejnych latach. Pierwsza dotyczyła łączenia zagadnienia trwałej neutralności z procesem tworzenia tożsamości narodowej, a druga aktywnego uczestnictwa w polityce międzynarodowej. Zagadnienia te uzupełniały się i dawały przestrzeń do otwarcia Austrii na nowe rozwiązania w zakresie rozwoju relacji wielostronnych i wzmacniania demokratycznego charakteru państwa. Po dziesięcioletnim okresie walki politycznej o odzyskanie suwerenności, Austria w 1955 r. przyjęła w Traktacie państwowym zasadę wieczystej neutralności. Stawiała ona pod znakiem zapytania zarówno udział państwa w strukturach jednoczącej się Europy, jak również możliwość kooperacji z sąsiadami zza żelaznej kurtyny (Brix 2016: 244).

Po 1956 r. rozpoczęła się kariera parlamentarna Kreisky'ego. Kandydował w wyborach do Rady Narodowej (*Nationalrat*) – izby niższej parlamentu i w 1956 r. został wybrany z okręgu St. Pölten. Kanclerz Julius Raab, który miał za zadanie stworzyć w nowy rząd, widział Kreisky'ego na stanowisku ministra finansów – osoby odpowiedzialnej za podjęcie współpracy z integrującą się Europą Zachodnią. Niechętnie myślał o oddaniu stanowiska ministra spraw zagranicznych w ręce socjalistów (Kozieński 1970: 218). Willy Brandt, który sprawował wówczas urząd burmistrza Berlina Zachodniego, wspierał plany Kreisky'ego i zauważył w jednym z listów, że resort finansów da mu wiele możliwości do współpracy międzynarodowej i nie zaprzepaści dotychczasowych doświadczeń (Stiftung 1959).

Po śmierci prezydenta Körnera doszło do zmian w szeregach partii socjalistycznej. W styczniu 1957 r. na stanowisko prezydenta państwa został wybrany socjalista Adolf Schärf. Schärf zrezygnował z przewodzenia partii na rzecz Bruno Pittermanna. Pod nowym przywództwem program partii ewoluował. Wysunięto żądania równouprawnienia dla wszystkich bez względu na narodowość, religię, rasę i pochodzenie społeczne, a także odrzucono konieczność walki z Kościołem katolickim. Włączono tym samym tych, którzy chcieli działać w szeregach partyjnych (Kozieński 1970: 245). U schyłku lat 50. Kreisky był już w Austrii postacią znaną i rozpoznawaną. Mówiono o nim często w kontekście działań państwa na forum międzynarodowym (Maier 1987: 121-152). W rządzie chadeckiego kanclerza Juliusa Raaba Kreisky otrzymał 16 lipca

1959 r. stanowisko ministra spraw zagranicznych. W tym czasie angażował się znacząco w kwestie związane z polityką rozbrojeniową. Był aktywnym zwolennikiem rozbrojenia nuklearnego i prowadził działania mające na celu zbliżenie między blokiem wschodnim a Zachodem w okresie zimnej wojny. Jego mediacje i inicjatywy pokojowe przyniosły mu uznanie wśród przywódców państw europejskich.

Debaty publiczne koncentrowały się wówczas wokół tematu kooperacji z państwami europejskimi. Pytanie o kierunek zmian zarówno w polityce zagranicznej, jak i reform wewnątrz kraju przywoływał w Austrii pytania o tożsamość. *Westernizacja* traktowana w kategoriach podążania w ślady obcych, była w opozycji do przyjętej po 1955 r. zasady wieczystej neutralności (Gehler 2005). Zdaniem Kreisky'ego udział w strukturach politycznych i ekonomicznych integrującej się Europy był bezkrytycznym przyjmowaniem wzorów narzuconych z zewnątrz, stojącym w sprzeczności z zasadą samostanowienia państwa. Obawiał się również wpływu potężniejszych państw sąsiednich na sytuację polityczną i gospodarczą Austrii. Był zdania, że powiązania gospodarcze, jakie rozwijały się w ramach Wspólnot Europejskich, wymagały dostosowania do przepisów i norm prawnych kształtowanych poza Austrią. Aby zapobiec dominacji instytucji zewnętrznych należało przygotować stanowisko, według którego Austria mogła uczestniczyć w procesie integracji na własnych zasadach.

Choć Kreisky był przychylny pomysłom integracji europejskiej w ramach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG), do pierwszych działań socjalistycznego ministra należały rokowania dotyczące utworzenia Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (*EFTA*). 12 lutego 1957 r. Austria wyraziła gotowość przystąpienia do tej organizacji, ale już 15 maja tego roku wysunęła szereg zastrzeżeń. W kraju nie było jednomyślności co do udziału w integracji europejskiej. W 1959 r. minister Kreisky dowodził, że korzystniejsza byłaby asocjacja z EWG i należało ubolewać nad tym, że ten kierunek nie powiódł się (Kreisky 1963: 52). Natomiast Raab przyznał w parlamencie, że znacznie lepsze było porozumienie w ramach *EFTA*. Austria podpisała je w 1960 r. (Kreisky 1978: 85). Kreisky konsekwentnie przekonywał, że w dłuższej perspektywie współpraca z krajami EWG byłaby dla Austrii korzystniejsza, natrafił jednak na sporą grupę przeciwników w parlamencie i ostatecznie proces integracji w ramach wspólnot europejskich wstrzymano. Bilans starań podejmowanych przez Austrię na rzecz partycypacji w procesie integracyjnym w latach 1961-1964 wypadł niepomyślnie. W kolejnych latach rząd austriacki pracował nad systemem celnym, który w połączeniu ze strukturami zachodnioeuropejskimi dawałby Austrii szansę na współpracę handlową z tym obszarem. Drugim polem działania były państwa wschodnie.

Minister spraw zagranicznych Bruno Kreisky stał się u schyłku lat 50. głównym polemistą ÖVP, dla której najważniejsza była przede wszystkim jej polityka europejska (Rathkolb 1998: 90-94). Europa jako wspólnota miała dla Austriaków mniejsze znaczenie niż wspólnota narodowa. Niezależność II Republiki zachęcała do uczestnictwa obywateli w życiu społecznym i politycznym. Wspieranie inicjatyw regionalnych i poprawa relacji sąsiedzkich wzmocniało jedność państwa i tworzyło postawę solidarności w obliczu trudności i wyzwań związanych z zimną wojną (Burka 2012). Poczucie dumy i potrzeba rozwoju odpowiedzialności za przyszłość kraju dominowały w wypowiedziach i działaniach przyszłego kanclerza. Towarzyszyły temu skuteczne reformy gospodarcze, coraz większa niezależność ekonomiczna, rozwój relacji wielostronnych i rosnący udział Austrii w organizacjach międzynarodowych. Reformy, jakie podejmował, miały również na celu modernizację austriackiego systemu politycznego, aby lepiej odpowiadał wyzwaniom współczesności. Kreisky jako lider socjaldemokratyczny dążył do zwiększenia wpływu państwa na gospodarkę, ale jednocześnie promował demokrację parlamentarną jako fundament systemu politycznego. Był politykiem, który wzmocnił pozycję Austrii jako aktywnego państwa zachodniego. Obawy o wpływy ekonomiczne Niemiec w Europie hamowały go przed poszukiwaniem ściślejszych związków z integrującymi się wspólnotami.

Dyplomacja wzmocniająca suwerenność państwa

Działający w zarządzie SPÖ nieprzerwanie od 1959 r., po porażce wyborczej w 1966 r. Bruno Kreisky rozpoczął skuteczną walkę o władzę. Wzmocnił partię wewnątrznie i skupił się na planach reform gospodarczych (Petritsch 2011: 115-143). Reklamując nowy program polityczny socjalistów w 1967 r. zwracał uwagę, że został przygotowany przez grupę 1400 ekspertów. Aby tego dokonać stworzono przestrzeń do dialogu dla szerokiego grona specjalistów, a Kreisky czynnie uczestniczył w jego pracach. Działał w przekonaniu, że nowoczesny program polityczny powinien adaptować badania z obszaru nauk społecznych (Röhrlich 2009: 241). W trakcie kampanii wyborczej patriotyzm i „austriackość” Bruno Kreisky’ego była przedmiotem wielu dyskusji. Kiedy po raz pierwszy ubiegał się o stanowisko kanclerza w 1970 r., jego chadecki polityczny rywal Josef Klaus posługiwał się podczas kampanii sloganem „Josef Klaus: prawdziwy Austriak”. Hasło to miało jednoznaczny antysemitki wydźwięk, podkreślający pochodzenie i emigracyjną przeszłość Kreisky’ego. Wygrana i wieloletnie poparcie dla Kreisky’ego były jednak dowodem uznania dla wartości i poglądów, jakie reprezentował.

Po wyborach w 1970 r. SPÖ powróciła do władzy i stworzyła rząd, na czele którego stanął Bruno Kreisky. Był kanclerzem nieprzerwanie do 1983 r. Wśród najistotniejszych obszarów jego działania, przynoszących stałe i wymierne efekty polityczne, należy wymienić aktywną politykę zagraniczną i rozbudowane reformy społeczne. Bruno Kreisky był przekonany, że aktywna polityka neutralności miała napędzić austriacką tożsamość pozytywnymi wartościami, a międzynarodowo umocnione stanowisko przynieść realne korzyści. Polityka zagraniczna, a przede wszystkim polityka neutralności, miała być polityką narodową w dokładnym tego słowa znaczeniu (Röhrlich 2009: 127-151). Kreisky widział suwerenność państwa jako kontynuację stabilności wewnętrznej, ponieważ skonfliktowane społeczeństwo i niestabilna sytuacja polityczna osłabiały zdolność państwa do skutecznego reprezentowania swoich interesów na zewnątrz. Stabilizacja polityczna mogła być zagwarantowana dzięki solidnemu systemowi prawnemu, skutecznym instytucjom i gwarancjom przestrzegania praw. To były warunki do uznania i szacunku w przestrzeni międzynarodowej. Drugim ważnym komponentem było budowanie odporności gospodarki na kryzysy zewnętrzne i niezależność ekonomiczna (Pelinka 2010: 320-339).

Dyplomacja ekonomiczna miała się skupiać na nawiązywaniu partnerskich relacji handlowych i inwestycyjnych. Kryzysy polityczne i ekonomiczne traktowano jako szansę do interwencji, reakcji i wykorzystania trudnych sytuacji do własnych celów (Kreisky 1975: 17). Sukcesy związane z rozbudową Wiednia jako miejsca spotkań międzynarodowych i siedziby organizacji mających wpływ na politykę światową procentowały poparciem politycznym, jakie przez lata utrzymywali socjaliści.

Jednym z najważniejszych działań Kreisky'ego na arenie międzynarodowej było wspieranie ruchów wyzwolńczych w krajach Trzeciego Świata. Uważał, że Austria powinna stać się liderem państw małych i niezaangażowanych. Kreisky był orędownikiem pomocy rozwojowej dla krajów Afryki i Azji, które po uzyskaniu niepodległości stawały przed wyzwaniem budowy własnych systemów gospodarczych i politycznych. Kanclerz widział w tej pomocy sposób na zmniejszenie globalnych nierówności i poprawę stosunków między Północą a Południem. Ten element dziedzictwa politycznego socjalistów był realizowany stale w polityce zagranicznej Austrii w kolejnych dekadach. W tym kontekście Kreisky odgrywał kluczową rolę w działaniach dyplomatycznych w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych międzynarodowych instytucji. Jego starania o pokojowe rozwiązania konfliktów były szczególnie widoczne na Bliskim Wschodzie. Kanclerz wielokrotnie angażował się w proces pokojowy między Izraelem a państwami arabskimi, organizując spotkania i negocjacje w Wiedniu.

Kreisky kwestionował syjonizm jako rozwiązanie problemów, z którymi borykał się naród żydowski, twierdząc, że Żydzi nie są grupą etniczną ani rasą, ale raczej grupą religijną. Przekonanie, że ojczyzną wszystkich Żydów musi być Izrael zmuszało, zdaniem kanclerza, do niebezpiecznych wyborów i prowadziło do podwójnej lojalności, a ta niosła niebezpieczeństwo wykluczenia przez te społeczności, które rozsiane poza Izraelem dawały Żydom obywatelstwo, prawa i poczucie bezpieczeństwa. Kreisky występował zdecydowanie przeciwko narzucaniu zobowiązań ze strony Izraela Żydom mieszkającym poza Izraelem (Kreisky 1976: 25). Kanclerz nazwał premiera Izraela Menachema Begin terrorystą, a z premier Goldą Meir miał burzliwe zatargi. Pielęgnował przyjazne stosunki z przywódcami arabskimi, takimi jak Anwar Sadat i Muammar Kadafi, a w 1980 r. wspierał nawiązanie stosunków Austrii z Organizacją Wyzwolenia Palestyny.

Bruno Kreisky uważał, że neutralność trzeba było przyjąć jako polityczną zasadę i nie powinno się jej prezentować jako przykrej, narzuconej maksymy. W związku z tym podkreślał, że należy sprawić, aby takie znaczenie polityki neutralności podzielało także austriackie społeczeństwo (Rathkolb 1998: 90). Tworzenie narodowej tożsamości wiązało się także z otwartą polityką wobec wszystkich państw sąsiednich. Olivier Rathkolb napisał: „Zawsze kiedy Raab koncentrował się na rozwoju stosunków rosyjsko-austriackich, Kreisky rozszerzał tę koncepcję i starał się znajdować warunki do życia i współpracy z sąsiadami wschodnimi zwane przez niektórych jednym słowem – 'koegzystencją'” (Rathkolb 1995: 140). Poprawne relacje z Moskwą były zaś wstępem do nawiązania układów z państwami satelickimi (Kreisky 1959: 269-281). Bezpośrednie rozmowy z liderami państw komunistycznych dawały szansę na poznanie potencjalnych partnerów politycznych i gospodarczych (Rathkolb 1995: 145). Dyplomacja Kreisky'ego wobec państw Europy Środkowo-Wschodniej zakładała partnerską współpracę i była dla państw komunistycznych zdecydowanie korzystna (Kreisky 1960: 46-71).

W sferze politycznej wschodni przywódcy zyskali silnego partnera w okresie przygotowań i spotkań Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, promującego małe państwa w regionie. Kreisky miał jako kanclerz ambicje inicjowania spotkań, które miały pomóc dyplomatom żyjącym po przeciwnych stronach „żelaznej kurtyny” podejmowanie decyzji w kwestiach utrudniających współpracę międzynarodową (Kreisky 1978: 74). Politykę sąsiedztwa oceniano jako niezależną i aktywną. Trzeba jednak podkreślić, że to nie polityka wobec Wschodu, lecz polityka bliskowschodnia kanclerza zadecydowała o prezentacji Kreisky'ego jako męża stanu i skutecznego gracza w polityce międzynarodowej w mediach europejskich.

Kreisky był przekonany, że przyszłość Austrii zależy od zaangażowania obywateli. Przekonywał ich, że uczestniczą w budowie wspólnego projektu – nowego państwa kierującego się nowoczesnymi zasadami politycznymi, z sukcesem rozwijającego swą pozycję w otoczeniu międzynarodowym i dającego rodakom poczucie bezpieczeństwa (Tomczak 1997: 117). Miały temu służyć przygotowane przez socjalistów spójne i atrakcyjne reformy społeczne. Chodziło też o to, by politycy kierowali się przede wszystkim odpowiedzialnością za społeczeństwo i dbałością o rację stanu. Ułatwieniem we wprowadzaniu reform miała być zaangażowana polityka zagraniczna wzmacniająca niezależność kraju (Plassnik 2013: 93). Kreisky postrzegał tę niezależność również w kontekście gospodarczym.

Kanclerz zwracał uwagę na cztery elementy składające się na sukces programu socjalistów austriackich: nacjonalizowanie przemysłu ciężkiego, które nie wywołało bezrobocia, lecz stworzyło konkurencyjne na rynku światowym przedsiębiorstwa. Drugim elementem miała być walka z nierównościami społecznymi na poziomie rodziny, oznaczająca wsparcie dla edukacji i samorozwoju obywateli. Jednym z jego sztandarowych projektów miało być wprowadzenie bezpłatnego systemu edukacji, który obejmował nie tylko szkoły podstawowe i średnie, ale także szkolnictwo wyższe (Kreisky 1976: 35-39). W 1978 r. w wyniku zamiany ulg podatkowych na bezpośrednie zasiłki na dzieci, świadczenia rodzinne znacznie wzrosły. Świadczenia te zostały rozszerzone o wsparcie dla transportu szkolnego i zasiłki na podręczniki szkolne. W latach 1973–1980 wydatki na zdrowie i edukację wzrastały średnio o 13% rocznie. Uchwalono także nowe prawo uniwersyteckie, aby uczynić szkolnictwo wyższe bardziej demokratycznym. W efekcie reformy te umożliwiły szerszym warstwom społeczeństwa dostęp do studiów, co w dłuższej perspektywie przyczyniło się do wzrostu poziomu wykształcenia Austriaków i ich możliwości zawodowych.

Kolejne elementy programu socjalistów wiązały się z dialogiem społecznym, modernizacją kodeksu karnego i powołaniem urzędu ombudsmana, który miał chronić obywateli przed nadużyciami administracji publicznej. Wśród sztandarowych przykładów legislacyjnych były ustawa o ofiarach przestępstw z 1972 r., ustawa o renowacji miast z 1974 r., dodatki mieszkaniowe z 1975 r. i zasiłek macierzyński z 1982 r. wypłacany przez 16 tygodni dla kobiet prowadzących działalność na własny rachunek. Do nieudanych przedsięwzięć zaliczyć należy plany ochrony środowiska i pozyskiwania dodatkowych źródeł surowców energetycznych. Kreisky zobowiązał Austrię do rozwijania energetyki jądrowej w celu zmniejszenia zależności od paliw kopalnych, chociaż polityka ta została ostatecznie porzucona po referendum przeprowadzonym w 1978 r. (Lechański 1997: 51).

Bruno Kreisky dążył do demokratyzacji Austrii poprzez reformy ustrojowe, wzmacniając instytucje demokratyczne i dialog społeczny. Jego rząd zreformował system sądownictwa, co miało na celu zwiększenie jego niezależności oraz poprawę funkcjonowania administracji publicznej. Wprowadzono także zmiany mające na celu większe zaangażowanie obywateli w procesy decyzyjne poprzez ułatwienie dostępu do procedur demokratycznych. Kreisky zmagał się z różnymi wyzwaniami ze strony opozycji, zarówno konserwatywnej, jak i lewicowej. Konsekwentnie dążył wówczas do dialogu. Według kanclerza integralny socjalizm polegał na kompromisie z Kościołem katolickim, który poprzez traktatowe regulacje z lat 1962-1964 został ostatecznie osiągnięty. Tym, co według Kreisky'ego łączyło socjaldemokrację z Kościołem był ich antykomunizm i rozwijana wspólnie pomoc potrzebującym (Röhrlich 2009: 245).

Oceniano, że Bruno Kreisky był mistrzem w debatach politycznych i publicznych, chętnie je inicjował i zachęcał do debat społecznych. Promował otwartość na krytykę oraz debatę publiczną na tematy kontrowersyjne, takie jak np. reforma prawa aborcyjnego, co podkreślało jego dążenie do liberalizacji społeczeństwa austriackiego. Jego reformy miały również na celu modernizację austriackiego systemu politycznego, aby lepiej odpowiadał wyzwaniom współczesności. Oceniając rządy socjalistów komentatorzy zwracali również uwagę na społeczne skutki reform. Godny uwagi był szeroki zakres zmian dotyczących świadczeń pracowniczych, skróconego tygodnia pracy i ustawodawstwo zapewniające równość kobiet. Opozycja zwracała zaś uwagę, że Kreisky postawił na utworzenie maksymalnej liczby miejsc pracy kosztem zadłużenia państwa na sumę prawie 230 mld szylingów (16 mld \$). Dlatego wydatki państwa, zadłużenie i niegospodarność były argumentami przywoływanymi przez chadeków podczas kampanii wyborczych.

Kanclerz był postrzegany jako silny i stanowczy przywódca. Udało mu się zbudować niezależność na tle innych ugrupowań socjaldemokratycznych Europy Zachodniej. Choć marzył o wspólnym, zjednoczonym ruchu i często był postrzegany w latach 70. jako jego lider, to dbał również o niezależność stanowiska austriackiego i odrzucał ingerencję w sprawy swojej partii ze strony innych sił politycznych. Zdaniem Kreisky'ego żadna siła zewnętrzna: instytucja, czy grupa wpływu, nie mogła narzucać Austriakom jak mają postępować i interpretować swoją historię, ani też nie miała prawa wpływać na rozwój sytuacji politycznej, w tym na wybory parlamentarne (Kreisky 1976: 24-26). Na tym tle doszło do ostrego sporu z Szymonem Wisenthałem – dyrektorem Żydowskiego Ośrodka Dokumentacji w Wiedniu. Kreisky jako Żyd i agnostyk uważał, że może i powinien wejść w polemikę z Wiesenthałem, aby zwrócić uwagę, że w swej działalności posuwa się zbyt daleko, że godzi w austriacką rację stanu

(Kisztelińska-Węgrzyńska 2018: 354-355). Tym samym zaprzepaścił sytuację sprzyjającą wyjaśnieniu pewnych wątków związanych z nieudanym procesem denazyfikacyjnym w kraju (Haslinger 2001: 111-114). Biorąc pod uwagę późniejszą aferę Waldheima czy choćby rok rozliczenia z przeszłością, jaki nastąpił dopiero w 2005 r. należy przyznać, że Kreisky przyczynił się do zaniedbań w ocenie najnowszej historii państwa (Bischof, Maier 2010: 206).

Bez wątpienia Kreisky opisywany był wielokrotnie jako lider, przywódca niemający godnego przeciwnika w gronie opozycji. „Nieprzeciętna osobowość, talent organizacyjny, wytrwałość i upór w dążeniu do raz wytyczonego celu a także ten niepowtarzalny dobroduszno-ojcowski sposób bycia sprawiły, że 'Papa Austrie', jak go tutaj nieraz nazywają cieszy się ogromnym autorytetem. Wszystkie te cechy idą w parze z owym szóstym zmysłem, który sprawił, że od trzydziestu bez mała lat, działacz ten nie schodzi ze sceny politycznej” (Tycner 1979: 13). Dzięki kanclerzowi Austria przemierzyła długą drogę w kierunku zmiany tożsamości narodowej i definiowania racji stanu. Gdy w 1981 r. Kreisky świętował w pałacu Schönbrunn swoje siedemdziesiąte urodziny powiedział: „Jeszcze do rodziny cesarskiej nie należę, choć dziś i to nie przynosi już wstydu” (Tycner 1979: 13). Żaden polityk austriacki nie miał wówczas tak dużego poparcia społecznego, uznania w parlamencie, poparcia za granicą czy woli realizacji obietnic wyborczych. „Siłą Kreisky'ego jest nie tylko osobista odwaga i wyrozumiałość wobec przeciwnika czy oponenta, ale także duże wycucie racji stanu” (Podkowiński 1981: 125). Bruno Kreisky od 1983 r. przebywał na emeryturze, a od 1985 r. całkowicie wycofał się z życia politycznego.

Wnioski

Na rozwój kariery politycznej Bruno Kreisky'ego wpływ miało wiele wydarzeń politycznych związanych z dwudziestowieczną Austrią, szczególnie znaczenie miały jednak dwa okresy, które ukształtowały przyszłego przywódcę. Pierwszym było aresztowanie i przymusowa emigracja do Szwecji, drugim udział w przygotowywaniu Traktatu państwowego Austrii z 1955 r. W świetle materiałów źródłowych ukazuje się człowiek dowcipny, czytany, z dumą mówiący o swojej ojczyźnie i odważnie broniący jej interesów. Patriotyzm reprezentowany przez Bruno Kreisky'ego to przede wszystkim poczucie przywiązania do własnej ojczyzny, reprezentowanie interesów państwa na forum międzynarodowym i projektowanie działań mających służyć rozwojowi Austrii w krótszej i dłuższej perspektywie. Podejmowane reformy miały być efektem dialogu sił politycznych, społecznych i biznesowych. Tak wyprac-

wany konsensus był z biegiem lat diskutowany i utrwalony w świadomości społecznej jako rezultat wspólnych działań, ponad podziałami politycznymi i historycznymi.

Walkę o demokratyczny charakter państwa zawdzięczała Austria swym rozsądnym i świadomym niebezpieczeństw płynącym ze Wschodu politykom. Austriacy nie tylko obronili się przed zagrożeniem komunistycznym, lecz również sprawnie kontrolowali po wojnie zachodnich okupantów. Analizując poglądy i aktywność Bruno Kreisky'ego można wyodrębnić trzy obszary, w których reprezentowane przez niego postawy patriotyczne utrwaliły się i skutecznie obroniły pomimo upływu czasu. Pierwszym była sfera tradycji, kultury i języka, w której został wychowany. Tradycja ta wyrastała z lojalizmu wobec monarchii habsburskiej, z której słynęła jego rodzina, zaadaptowana została do procesu tworzenia nowej tożsamości narodowej po drugiej wojnie światowej. Drugim obszarem było tworzenie wspólnoty i odpowiedzialne działanie w interesie dobra wspólnego. Patriotyzm ten opierał się na poczuciu zbieżności potrzeb obywateli i tworzeniu transparentnej struktury celów politycznych. Mimo procesu globalizacji, poczucie wspólnoty zostało silnie zakorzenione i przetrwało w relacjach społecznych i lokalnych więziach. Trzecim obszarem była aktywna polityka międzynarodowa i działanie na rzecz suwerenności. Decyzje polityczne, zwłaszcza dotyczące samostanowienia i niepodległości, skutecznie wzmacniały uczucie patriotyzmu. Działania na rzecz obrony interesów narodowych zyskiwały poparcie społeczne i umacniały pozycję Austrii w przestrzeni międzynarodowej.

Oslabione kryzysami i okupacją małe demokratyczne państwo potrzebowało po wojnie sukcesów i impulsów do rozwoju nowej tożsamości. Zdaniem Kreisky'ego aktywna polityka neutralności napełniała austriacką tożsamość pozytywnymi wartościami, a międzynarodowo umocnione stanowisko miało przynieść korzyści w dłuższej perspektywie. Tworzenie nowej tożsamości narodowej II Republiki, która dziedziczyła tylko w pewnym stopniu tradycję rządów demokratycznych w okresie międzywojennym i odrzuciła wielowiekowe dziedzictwo Habsburgów, przebiegało w trudnych warunkach zimnej wojny. Podzielone siedmiomilionowe społeczeństwo, mające duży udział w niemieckiej machinie zagłady podczas II wojny, musiało na nowo ocenić swą najnowszą historię. Udział polityków i ludzi kultury w tym procesie był olbrzymi. Sukcesy związane z realizacją aktywnej neutralności wzbogaciły Austrię i sprawiły, że choć nie uczestniczyła w sojuszach, pozostawała bezpieczna, otoczona państwami należącymi do Paktu Północnoatlantyckiego.

Bruno Kreisky wyznaczył bardzo wyraźne standardy działania Austrii w otoczeniu międzynarodowym, w jakim funkcjonuje do dzisiejszego dnia.

Wyraźnie określił priorytety w rozwoju republiki, przyjmując, że najważniejsze, aby państwo to działając w podwójnie peryferyjnym położeniu (mocarstwa i państwa komunistyczne) kierowało się niezależnością. Działalność ta była świadomą, zaplanowaną i wieloetapową pracą, podczas której polityk w pewnym sensie wyrzekł się siebie. Porzucił nie tylko arystokratyczne pochodzenie i wychowanie, ale również wiarę przodków i religię, jako życie we wspólnocie. Poczucie bycia Austriakiem widoczne podczas aktywności politycznej wynikało z poczucia obowiązku za kraj i obywateli.

Kształtowane w młodych latach poglądy na temat reform potrzebnych do rozwoju Austrii Kreisky zrealizował pełniąc funkcję kanclerza. Socjalistyczny rząd, którym kierował, pierwszy rząd większościowy, jaki stworzyła ta partia w historii Austrii, wprowadził nowe prawo karne, nową ustawę podatkową, nowe podatki, sprzyjał rozwojowi *EFTA*, wprowadził parytet w radach nadzorczych przedsiębiorstw, zreformował ustawę dotyczącą telewizji i radia, zreformował armię i opracował ustawę antyaborcyjną. W efekcie Kreisky był postępowy i konkurencyjny w stosunku do pozostałych liderów partyjnych.

Długofalowe plany Kreisky'ego zaczęły przynosić owoce już na początku lat 70. W dobie przygotowań do szczytu KBWE Austria traktowana była jako lider państw małych i niezaangażowanych głównie dzięki swej polityce aktywnej neutralności. Polityka ta dawała coraz większe poczucie zadowolenia i spełnienia wśród obywateli. Neutralność dawała przewagę w postaci potencjału do dialogu z państwami słabszymi, peryferyjnymi, wykluczonymi z polityki międzynarodowej. Dzięki inkluzywnemu podejściu, czy hołdowaniu zasadom sprawiedliwości społecznej, demokracji i ochrony praw człowieka Kreisky pozostaje inspiracją dla współczesnych liderów.

Bruno Kreisky potrafił dostosować austriacką politykę zagraniczną do zmieniających się realiów międzynarodowych, wykazał się przy tym umiejętnościami w budowaniu wielostronnych sojuszy, przy jednoczesnym podkreśleniu specyfiki własnej tożsamości narodowej. Kreisky był przekonany, że silna tożsamość narodowa nie musiała iść w parze z izolacją państwa czy ksenofobią. Można stwierdzić, że był wizjonerem, zdolnym do zrozumienia globalnych trendów i dostosowywania polityki państwa do wymogów współczesności. Bruno Kreisky, jako nowoczesny patriota, pozostawił trwałe ślady, który może stać się źródłem inspiracji dla demokratów dążących do równowagi między wartościami narodowymi a nowoczesnym spojrzeniem na świat. Posiadał zdolność myślenia strategicznego i elastycznego podejścia do zmian. Patriotyzm, jaki reprezentował, był dynamiczny, otwarty na współpracę międzynarodową, a dodatkowo wzmocniony znajomością przeszłości historycznej państwa i ograniczeń, jakie mu towarzyszą.

Bibliografia

Archiwalia i publikacje Bruno Kreisky'ego

- Archiwum (1960), Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Dep. IV, Austria, z. 17, w. 1, t. 7, s. 1 *Tezy do rozmów z ministrem Bruno Kreisky'm II 1960.*
- Der Junge Kreisky (1986), *Schriften, Reden, Dokumente 1931-1945*, red. O. Rathkolb, I. Etzersdorfer, Wien.
- Kreisky B. (1959), *Austria Draws the Balance*, „Foreign Affairs“, nr 2, s. 269-281.
- Kreisky B. (1957), *Memoriam Theodor Körner*, „Forum“, nr 1, s. 3.
- Kreisky B. (1960), *Kilka uwag o współistnieniu*, Ref. uzupełnienie dyskusji O. Dłuski, „Sprawy Międzynarodowe” nr 4, s. 46-71.
- Kreisky B. (1963), *Österreich und Europa. Wie können wir am wirtschaftlichen Zusammenschluss der europäischen Länder teilnehmen*, Wien.
- Kreisky B. (1972), *Neutralność nie oznacza absencji w polityce międzynarodowej*, „Perspektywy”, nr 23, s. 6-7
- Kreisky B. (1975), *Dwudziestolecie traktatu państwowego*, „Austria-Polska. Czasopismo Gospodarczo-Społeczne”, nr 94, s.15.
- Kreisky B. (1976), Wywiad dla telewizji izraelskiej emitowany w XI 1975 roku, „Zeszyty Dokumentacyjne. Seria Biograficzna”, nr 2(35) PAP, Warszawa, s. 24-26.
- Kreisky B. (1978), *Die Zeit in der wir leben. Betrachtungen zur internationalen Politik*, Wien.
- Kreisky B. (1982), *Politik braucht Visionen, Aufsätze, Reden und Interviews zu aktuellen weltpolitischen Fragen*. Mit einem Vorwort von Walter Jens, Bonn.
- Kreisky B. (1986), *Zwischen den Zeiten. Erinnerungen aus fünf Jahrzehnten*, Berlin.
- Kreisky B. (1988 a), *Im Strom der Politik. Erfahrungen eines Europäers*, Wien.
- Kreisky B. (1988 b), *Kiedy nadszedł Anschluss*, tłum. z niem. J. Nowakowski, „Kierunki”, nr 12, s. 9.
- Kreisky B. (1991), *Z Polską wiązałem zbyt duże nadzieje*, „Prawo i Życie”, nr 32, s. 13.
- Kreisky B. (2000), *The struggle for a democratic Austria: Bruno Kreisky on peace and social justice*, ed. M. P. Berg, J. Lewis, O. Rathkolb, New York.

Literatura przedmiotu

- Aschheim D. (2015), *Bruno Kreisky and the Paradoxes of Jewishness, Socialism and the Middle East Conflict*, Jerusalem.
- Bielka E., Jankowitsch P., Thalberg H. (1983), *Die Äre Kreisky: Scherpunkte der österreichischen Außenpolitik*, Wien.
- Bischof G., Maier M.S (2010), *Reventing Tradition and the Politics of History: Schüssel's Restitution and Commemoration Policies*, [w:] *The Schüssel Era in Austria. Contemporary Austrian Studies*, vol. 18, pod red. G. Bischof, F. Plasser, New Orleans.
- Brix E. (2016), *The State of Austrian Foreign and Security Policy in Times of Geopolitical Change*, [w:] *Austrian Studies Today. Contemporary Austrian Studies*, vol. 25, pod red. G. Bischof, F. Karhofer, New Orleans.
- Burka A. (2012), *Was blieb vom Fenster in der Westen? Zur Auslandskulturpolitik Österreichs in Ostmitteleuropa seit 1945 am Beispiel Polens und der Tschechoslowakei/Tschechiens*, „Reihe Politik und Demokratie” nr 23, pod red. H. Kramer, E. Kreisky, Frankfurt am Main, s. 145-179.
- Bruno Kreisky*, (1976), „Zeszyty Dokumentacyjne. Seria Biograficzna”, nr 2(35) PAP, Warszawa, s. 35-39.

- Bruno Kreisky, (1998) *Seine Zeit und mehr. Era and Aftermath*, Wissenschaftliche Begleitpublikation zur 240. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien 18. September bis 15. November 1998, Wien.
- Der österreichische (2005), *Staatsvertrag 1955. Internationale Strategie, rechtliche Relevanz, nationale Identität. The Austrian State Treaty. International Strategy, Legal Relevance, National Identity*, red. A. Suppan, W. Mueller, G. Stourzh, Wien.
- Fischer H. (1993), *Die Kreisky-Jahre, 1967-1983*, Wien.
- Fischer H. (1999), *Die Kreisky-Jahre, 1967-1983*, Wien.
- Forschung. (2011), <https://www.kreisky.org/top/forschung.html> [dostęp: 11.11.2023].
- Franczak K. (2013), *Kalający własne gniazdo. Artyści i obrachunek z przeszłością*, Kraków.
- Gehler M. (2005), *Österreichs Außenpolitik der Zweiten Republik. Von der alliierten Besatzung bis zum Europa des 21. Jahrhunderts*, Innsbruck/Wien/Bozen.
- Halecki O. (2000), *Historia Europy, jej granice i podziały*, Lublin.
- Haslinger J. (2001), *Austria po wojnie*, „Przegląd Polityczny”, nr 51/53, s. 111 – 114.
- Kanclerz (1973), *Austrii Bruno Kreisky przybędzie do Polski*, „Głos Robotniczy” 22 VI 1973, nr 147, s. 1.
- Kisztelińska-Węgrzyńska A. (2018), *Bruno Kreisky. Polityka zagraniczna i dyplomacja wobec PRL (1959-1983)*, Łódź.
- Klein-Löw S. (1983), *Bruno Kreisky. Ein Porträt in Worten*, Wien.
- Kozeński J. (1970), *Austria 1918 – 1968: dzieje społeczne i polityczne*, Poznań.
- Kozeński J. (1991), *Bez Austrii*, „Przegląd Zachodni”, nr 1, s. 89 – 100.
- Kreissler F. (1998) „We are in Favor of the Independence of This Country”. *Bruno Kreisky as an Emblematic Figure Reflecting Austrian Identities*, [w:] *Seine Zeit und mehr. Era and Aftermath, Wissenschaftliche Begleitpublikation zur 240. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien 18. September bis 15. November 1998*, Wien s. 149-168.
- Lendvai P., Ritschel H. (1974), *Kreisky: Porträt eines Staatsmanns*, Berlin.
- Malina P. (1994), „Imagination Is More Than Knowledge”. *Bruno Kreisky's Life as Biography* [w:] *The Kreisky Era in Austria. Contemporary Austrian Studies*, red. G. Bischof, F. Plasser, O. Rathkolb, New Brunswick, s. 205-221.
- Lechański D. (1997), *Bruno Kreisky w prasie polskiej*, „Zbliżenia Polska-Niemcy”, nr 3, s. 49-51.
- Lewis J., Rathkolb O., (2000), *The Struggle for Democratic Austria: Bruno Kreisky on Peace and Social Justice*, New York.
- Metodologia. (2016) nauk politologicznych, red. R. Bäcker, L. Czechowska, J. Gajda, K. Gawron-Tobor, M. Giedz, D. Kasprowicz, M. Mateja, i in. Warszawa.
- Pelinka A. (2010), *Legacies of the Schlüssel Years*, [w:] *The Schlüssel Era in Austria. Contemporary Austrian Studies*, vol. 18, red. G. Bischof, F. Plasser, New Orleans, s. 320-339.
- Petritsch W. (2011), *Bruno Kreisky: Die Biografie*, Vienna.
- Plassnik U. (2013), *On the Road to the Modern Identity: Austrian Foreign Policy from the Cold War to the European Union* [w:] *Austria's International Position After the End of the Cold War. Contemporary Austrian Studies*, vol. 22, red. G. Bischof, F. Karlhofer, New Orleans.
- Podkowiński M. (1981), *Kreisky – fenomen czy symbol?* „Miesięcznik Literacki”, nr 4, s. 121-124.
- Rathkolb O. (1995), *Austria's 'Ostpolitik' in the 1950s and 1960s.*, „Austrian History Yearbook (AHY)”, Vol. XXVI, s. 129-149.
- Rathkolb O. (1998), „Seeking Europe with my soul”, [w:] *Seine Zeit und mehr. Era and Aftermath, Wissenschaftliche Begleitpublikation zur 240. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien 18. September bis 15. November 1998*, Wien s. 87-105.
- Reimann V. (1972), *Bruno Kreisky: Das Porträt eines Staatsmannes*, Wien.

- Röhrlich E. (2009), *Kreiskys Aussenpolitik. Zwischen österreichischer Identität und internationalen Programm, Zeitgeschichte im Kontext 2*, Göttingen.
- Röhrlich E. (2012), *A Century in a Lifetime: Biographical Approches to Bruno Kreisky (1911-1990)*, [w:] *Austrian Lives*, red. G. Bischof, F. Plasser, E. Maltchnig, Innsbruck.
- Secher H.P. (1993), *Bruno Kreisky: Chancellor of Austria. A Political Biography*, Pittsburg.
- Stiftung (1959) Bruno Kreisky Archiv, *Willy Brandt an Bruno Kreisky*, Berlin 20.06.1959, Box Prominentkorrespondenz, Willy Brandt I.
- Tomczak M. (1997), *Austriacy w poszukiwaniu tożsamości*, „Przegląd Zachodni”, nr 1, s. 117.
- Tycner J. (1979), *Ery Kreisky'ego ciąg dalszy*, „Prawo i Życie”, nr 21, s. 13.
- Tycner J. (1990), *Papa Austriae*, „Prawo i Życie”, nr 32, s. 13.
- Vansant J. (1994), *Challenging Austria's Victim Status: National Socialism and Austrian Personal Narratives*, „The German Quarterly” 67, nr. 1, s. 38-57.
- Vivekanandan B. (2016), *Global Visions of Olof Palme, Bruno Kreisky and Willy Brandt: International Peace and Security, Co-operation, and Development*, Londyn.

Dr hab. Agnieszka Kisztełińska-Węgrzyńska, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki (agnieszka.kisztelinska@wsmip.uni.lodz.pl)

Słowa kluczowe: Austria, patriotyzm, tożsamość, globalizacja, neutralność, Europa Środkowa

Keywords: Austria, patriotism, identity, globalization, neutrality, Central Europe

Abstract

In order to assess the patriotic attitude embodied by Bruno Kreisky, a prominent Austrian leader, diplomat and politician, the article uses the biographical method to examine his views and political activity. The author explores Kreisky's emotional bond with Austria and his role in forming Austrian national identity within the framework of patriotism. As a champion of democratic values, Kreisky showed a strong commitment to the ideals of equality, social justice and human rights. His political decisions were often motivated by concern for the welfare of the nation and the need to build a strong community. Kreisky was one of the first European leaders to recognize the increasing globalization and the importance of international collaboration. He promoted dialogue as a means of resolving disputes and actively participated in international negotiations as part of his innovative approach to diplomacy.

The article discusses pivotal events in Kreisky's political career, including the State Treaty negotiations, the formulation of Austria's neutrality policy, and initiatives to improve Austria's standing in international organizations. His attitude toward social concerns is also scrutinized, indicating a dedication to building a democratic society. The conclusions show Kreisky as a leader that shaped Austria's national identity in addition to being a diplomat who had a significant impact on world affairs. Today's elites, who aim to strike a balance between national values and a global perspective on international collaboration, find inspiration in his legacy.